

КОМПОЗИЦІЙНО-ЗМІСТОВІ ПРИНЦИПИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТЕКСТІВ ПРИКЛАДІВ

Предметом статті є виділення інваріантної моделі текстів прикладів в англomовній дидактичній літературі в сфері економіки й психології, визначення константних і факультативних компонентів цієї моделі. Ключові поняття: текст прикладу, композиційно-змістова схема, експозиція, ключова фраза, маркер, ядро.

Актуальність дослідження визначається орієнтацією сучасної лінгвістики на соціально зумовлене функціонування мови, розуміння її діяльнісного аспекту; безпосереднім зв'язком проблем, що впливають у процесі написання та функціонування текстів прикладів з огляду на тенденції розвитку антропоцентрично орієнтованої лінгвістики. Дослідження є актуальним ще й тому, що тексти прикладів досліджуються в англomовній дидактичній літературі в сфері економіки й психології, які репрезентують науковий функціональний стиль. Вони істотно впливають на якість наукової комунікації – важливого джерела інформації та впливу на адресата.

Тексти прикладів належать до інформативно-експланаторного типу текстів. Враховуючи загальноприйнятий критерій моделювання, згідно з яким тексти можуть бути побудованими за стійкою моделлю, узусальною або вільною [1; 2; 3], тексти прикладів належать до узусальної моделі, а їх композиційно-змістова структура характеризується значною варіативністю. Для цього типу текстів властивою є експліцитна жорстка адресація, що, за О.М. Мороховським [3: 234], є стилеутворюючим фактором. На відміну від текстів з жорсткими моделями, модель текстів прикладів може бути редукованою, і в ній може змінюватися порядок слідування її компонентів. Для моделі текстів прикладів притаманною є експансія, наприклад, включення в текст прикладу парантез. Тексти прикладів маніфестують присутність автора, і його індивідуальна стилістична манера є маркованою.

Композиція текстів прикладів підпорядкована логічному прямуюванню авторської думки. Композиційна структура може складатися з наступних елементів: заголовка, лексичних жанрових маркерів тексту прикладу, звернення до адресата, ключової фрази, експозиційної частини (послідовного розгортання ідей чи подій), висновку чи заключної частини, передачі чужого монологічного мовлення, передачі чужого діалогічного мовлення, цитат. Елементи композиції займають різні позиції в текстах прикладів та по-різному комбінуються. Розглянемо найуживаніші типові моделі.

Структура, яка виражається тріадою, є однією із домінантних моделей текстів прикладів підмови економіки й психології дидактичної літератури наукового функціонального стилю:

ключова фраза з маркером – експозиція – висновок

For example, Europeans are less concerned about body odor, and few buy or use a deodorant. Yet Americans spend millions of dollars on such products. Advertising says that using Ban deodorant "takes the worry out of being close". But is marketing activity the cause of the difference in the two cultures? Most research says that advertising can't convince buyers of something contrary to their basic attitudes (W.D. Perreault).

Ключова фраза складається із двох речень (речення 1, 2) і презентує твердження, що європейці менше турбуються доглядом за своїм тілом і тільки незначна частина населення купує дезодоранти, в той час як американці витрачають мільйони доларів на таку продукцію. Риторичним питанням автор привертає увагу адресата, що, певно, різниця в культурах і є проблемою, яка входить в дослідження маркетингу (реч. 3, 4). У висновку (реч. 5) зазначається, що реклама не може переконати покупців у тому, що не притаманне їх смакам.

Таку структуру текстів прикладів можна вважати закритою. Структура, яка містить ключову фразу, експозицію й висновок чи заключну частину, називається "закритою" [4: 85].

Наступний текст прикладу маніфестує "відкрити" структуру, яка має тільки два елементи:

ключова фраза з маркером (реч. 1) – експозиція (реч. 2, 3, 4, 5)

Gun control in the U. S. is an example. Each year, thousands of people are killed with handguns. Yet there are producers who make and sell handguns at a profit. And there are many consumers who feel strongly about their right to own guns. But others argue that handguns are a threat to society. They want handgun sales banned and sales of all weapons limited – as is the case in many countries (W.D. Perreault).

У композиційній структурі текстів прикладів можуть бути відсутніми декілька елементів, наприклад, як у наступному ілюстративному тексті, де відсутні ключова фраза, зачин. Обидва речення є експозицією, вони однаково важливі та інформативні, жодне з них не можна визначити як провідне:

експозиція (реч. 1, 2)

For example, a mid-career manager who is 50 years old can have quite a different attitude about job advancement (involving greater responsibilities) than the attitude of a manager nearing retirement. A bachelor's reaction to a promotion involving relocation is likely to be different from that of a father of school-age children (J.H. Donnelly).

Три зазначені типи композиційно-змістової організації текстів прикладів є домінуючими, вони можуть мати три структурні елементи чи навіть один, але роль виконують одну і ту ж – служать експланацією, показом, ілюстрацією; несуть яскраву зрозумілу інформацію, оскільки ядро – експозиція – завжди виступає структурним елементом.

Представимо композиційну схему тексту прикладу, де в експозиції презентується чуже монологічне мовлення:

ключова фраза з маркером – експозиція чужого мовлення

A good example is the answer given by a janitor at a defense contractor, a manufacturer of helicopters, when asked whether he considered his job important or not. His response, as he continued sweeping the floor, was "I know that a clean environment contributes to a low defect rate. My cleaning of these floors contributes to keeping our helicopters flying and therefore minimizing loss of life" (W.L. Cats-Baril).

Очевидно, що автор, презентуючи чуже мовлення дослівно, представляє його як типові; хоче підкреслити, що таку відповідь можна очікувати від кожного, хто з відповідальністю ставиться до своєї праці. Текстом прикладу автор акцентує увагу адресата, що для досягнення якості у виробництві не може бути дрібниць, тут усе є важливим, навіть праця прибиральника.

Розглянемо композиційну схему тексту прикладу, яка є типовою в текстах прикладів великих за розміром, що мають свої заголовки та відокремлені від загального контексту:

поєднання заголовка і маркера *example* – ключова фраза (реч. 1) –
експозиція (реч. 2, 3, 4) – заключна частина (реч. 5)

Examples of Reengineering

Before going further, perhaps some examples of business process reengineering efforts would help illustrate some of the concepts discussed so far. In 1988, CIGMA Corporation (a leading provider of insurance-related products) found its income had fallen from the previous year. As part of a new corporate strategic planning process, the chief information officer (CIO) started a review of how well the information systems department was supporting the strategic goals of the organization. The study revealed that sophisticated and expensive information systems were supporting an old organization. These systems have not changed the underlying processes and had not had the desired impact on the business (W.L. Cats-Baril).

У цьому тексті прикладу експозиційна частина тісно пов'язана із його заголовком, який допомагає розкрити зміст тексту. Тут спостерігаємо поєднання заголовка і маркера цього типу тексту. В інших випадках зустрічається маркер тексту прикладу як заголовок.

Наступним текстом прикладу продемонструємо наявність цитати в експозиції:

маркер – ключова фраза – експозиція з цитатою

For example, Jenkins-Hall and Sacco (1991) assert that "studies that therapy is not a culture-free activity and cultural variables enter into treatment in ways that parallel their operation in society" (B. Lahey).

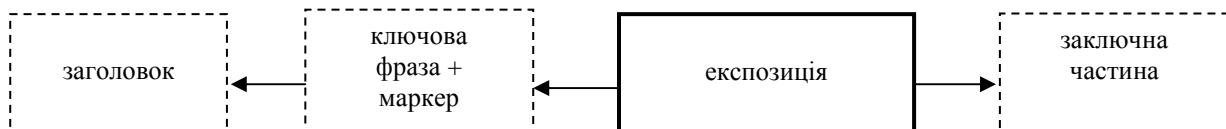
Розглянемо текст прикладу з чітко вираженою функцією розгортання сюжетної лінії оповіді за хронологією подій. Така композиційна будова текстів прикладів належить до раритетних:

звернення-зачин (реч. 1) – експозиція (реч. 2, 3, 4) – розвиток події (реч. 5, 6, 7) – кульмінація (реч. 8) –
розв'язка (реч. 9) – висновок (реч. 10)

Consider the following case study (Revitch & Schlesinger, 1978) involving aggressive behavior: A 26-year-old schoolteacher met a woman with whom he fell intensively in love. Several months after their love affair began, the schoolteacher became depressed, drank heavily, and talked about suicide. His actions became bizarre. On one occasion, he punctured the tires of his beloved's car. On another, he stood on the side of the road where she passed frequently in her car and extended his hand in his pocket so she would think he was holding a gun. His relationship with the woman vacillated between love and hate. Only 8 months after meeting her, the teacher shot and killed her while he was a passenger in the car she was driving. Soon after the act, he ran to a telephone booth to call his priest. This case reveals how depressive moods and bizarre thinking can precede violent acts, such as murder (J.S. Halonen).

Текст прикладу наводиться з іншої сфери комунікації – з побутової, тому ситуація зрозуміла адресату й корелює з його досвідом. За розвитком сюжетної лінії текст прикладу наближається до розповіді. Сюжет пов'язується не тільки з рухом зовнішніх подій, а й з рухом, "перебігом" внутрішніх подій, які відбувалися з суб'єктом цієї історії.

У результаті моделювання можна визначити модель чи її своєрідний інваріант, який здатний служити основою для певного числа варіантів текстів прикладів. Модель може бути представлена формулою з одного елемента: "експозиція", яка несе основну інформацію і складає інформаційне ядро тексту прикладу. Така модель має свої варіанти, які найчастіше можуть мати у своїй композиційно-змістовій схемі два чи три елементи, але загальним обов'язковим елементом у всіх трьох схемах є саме експозиція. Факультативним компонентом варіантів моделі композиційно-змістової схеми текстів прикладів є заголовок. Схематично модель відображається таким чином:

Отже, найбільш типовими моделями текстів прикладів виявлено наступні: ключова фраза + експозиція + висновок; експозиція + висновок; експозиція; заголовок + ключова фраза + експозиція + висновок. Ядром, облігаторним елементом композиційної структури усіх текстів прикладів виступає експозиція – частина, яка пояснює, коментує певні висловлення в контексті, презентує послідовне розгортання ідеї. Преамбула (презентація основної ідеї) майже завжди супроводжується маркером тексту прикладу, а якщо вона займає препозицію, то текст прикладу починається відразу з експозиції. Заголовок виступає факультативним елементом.

З аналізу текстів прикладів випливає, що їх композиційна модель відображає жанровий принцип їх побудови, який ґрунтується на єдності всіх елементів структури і змісту та якісно відрізняє їх від інших типів текстів.

Особливості композиційної організації зумовлені прагматичною спрямованістю текстів цього типу й експлікують тенденцію до стереотипності. Варіативність композиційної моделі текстів прикладів зумовлює їх типи, визначення яких є перспективою подальшого дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Кухаренко В. А. Интерпретация текста. – М.: Просвещение, 1988. – 192 с.
2. Разинкина Н.М. Развитие английской научной литературы: Лингвистическое исследование. – М.: Наука, 1978. – 210 с.
3. Мороховский А.Н. и др. Стилистика английского языка. – К.: Вища школа, 1991. – 227 с.
4. Москальская О.И. Грамматика текста (пособие по грамматике немецкого языка для ин-тов и фак. иностр. яз.): Учеб. пособ. – М.: Высш. школа, 1981. – 183 с.

Матеріал надійшов до редакції 16.04.2005 р.

Жук Л.Я. Композиционно-смысловая структура текстов примеров.

В статье представлена выделенная инвариантная модель текстов примеров в англоязычной дидактической литературе в сфере экономики и психологии, определены константные и факультативные компоненты этой модели. Ключевые понятия: текст примера, композиционно-смысловая схема, экспозиция, ключевая фраза, маркер, ядро.

Zhuk L.Ya. Compositional structure of texts of examples.

The paper presents invariant model of texts of examples of contemporary English didactic literature in the sphere of Economics and Psychology with its constant and optional elements. Key words: text of example, compositional scheme, exposition, key phrase, marker, nucleus.